

Morgen ben ik vrij

VERHALEN OVER SLAVERIJ

Simone Arts, Annemarie van den Brink, Janice Deul,
Fikry El Azzouzi, Henna Goudzand Nahar,
Tialda Hoogeveen, Martine Letterie, Milouska Meulens,
Robin Raven, Dwight van van de Vijver

MET ILLUSTRATIES VAN ROEQIYA FRIS

Uitgeverij Ploegsma Amsterdam

Voorwoord

7

Eens, heel lang geleden, zat ik als enig zwart meisje met stevig krullend haar op de basisschool, in Rotterdam. Ik zocht in de bibliotheek naar boeken over kinderen die op mij leken, maar kon niets vinden. Ja, ik ben het boek tegengekomen over Oom Tom die in Amerika tot slaaf was gemaakt, maar niets over de geschiedenis van kinderen uit Suriname, Zuid-Afrika, de Antillen of Indonesië. Op school vertelden de juffen en meesters dat deze landen eens als kolonies bij Nederland hoorden en dat de bewoners ondergeschikten waren. Alsof het de gewoonste zaak van de wereld was. Ik had toen al het gevoel dat dat niet klopte. Ik vond het niet normaal. Ik was zo benieuwd hoe de kinderen in Afrika of Indonesië leefden, voordat hun land werd veroverd of voordat zij werden afgevoerd in boten om als slaaf te gaan leven. Ik wilde er meer over weten, anders voelde ik me niet vrij.

Gelukkig zijn de tijden veranderd en kunnen jullie, en mijn kleinkinderen, elf verhalen lezen over de belevenissen van dappere kinderen uit verschillende delen van de wereld. Zij hebben in de zeventiende eeuw en daarna slavernij meegemaakt en zijn daar elk op hun eigen manier mee omgegaan.

In *Morgen ben ik vrij* reis je door de geschiedenis van slavernij

en leer je het dagelijks leven uit die tijd kennen vanuit het oogpunt van kinderen. Je komt verhalen tegen over ontvoeringen, piraten en kinderen met bijzondere gaven. Bijvoorbeeld de slimme Ma Pansa die naar de bossen vlucht met rijstzaden in haar haar gevlochten, om het later te kunnen verbouwen. Of wat dacht je van het verhaal over een pratende tondeldoos waarmee je vuur kunt maken?

Dit boek leest als een avonturenroman waarin de hoofdpersonen voor spannende keuzes komen te staan. Durven zij te vluchten naar de onbekende bossen in het binnenland, of zullen zij de straffen trotseren en in opstand komen? Of is het veiliger om je in je lot te schikken en de hoop op vrijheid op te geven? Tussendoor zul je ontdekken dat Nederlanders ook tot slaaf werden gemaakt, als ze op zee verslagen werden.

In dit boek komen kinderen voor van ouders die rijk zijn geworden dankzij de handel in mensen. Deze tot slaaf gemaakten werden gedwongen om op de plantages te werken zonder loon. De plantagehouders hebben grote rijkdommen vergaard met de verkoop van producten als koffie, suiker, nootmuskaat en kruidnagels. Wat vinden hun kinderen hiervan? Kunnen zij er wat aan doen?

Ik ben geraakt door de verhalen van kinderen die uit Afrika of Indonesië naar Nederland zijn gehaald, als cadeau waarmee welgestelde witte mensen konden pronken. Hun ouders zagen zij nooit meer terug. Ik probeer me in te denken dat mijn jongste kleindochter van twee jaar op deze manier zou verdwijnen. Dat is heel moeilijk voor te stellen.

Toen, in de tijd van de slavernij, waren er al witte kinderen en hun ouders die vonden dat slavernij onmenselijk was en afschaffing moest worden. Zij hebben zich er openlijk tegen uitgesproken. Hierover zijn een aantal mooie verhalen geschreven, evenals over Tula uit Curaçao en de vrienden Cojo, Mentor en

Present die weigerden om in gevangenschap te leven. Als je niet vrij mag bewegen, kun je van gevangenschap spreken, toch? Zij kwamen in verzet.

Mijn opa's grootouders hebben als slaaf geleefd, maar zij komen uit een gebied, de Para, waar de mensen ook in opstand kwamen voor hun vrijheid. Daar ben ik trots op.

De schrijvers hebben deze verhalen niet zomaar verzonnen. De verhalen zijn gebaseerd op gebeurtenissen die echt plaatsgevonden hebben, en die zijn onderzocht of via mondelinge overlevering zijn opgetekend. Na elk verhaal krijg je als lezer feitelijke informatie en als je nieuwsgierig bent geworden, wat ik hoop, kun je zelf onderzoek doen voor een spreekbeurt of gewoon omdat je meer hierover wilt weten.

9

De slavernij beslaat een ingrijpende en langdurige periode van meer dan driehonderd jaar in de geschiedenis van Nederland en België. Door meer hierover te leren en te lezen, hoop ik dat we allemaal gaan beseffen dat iedereen het recht heeft om in vrijheid te leven. Wij kunnen allemaal een steentje bijdragen aan die vrijheid. Jij ook! De verhalen in dit boek nemen je mee terug in de geschiedenis, zodat jij in een betere toekomst kunt leven.

Morgen ben ik pas vrij, wanneer iedereen vrij is.

Ernestine
Cornalius

AMSTERDAM, 1606

Voor altijd vrij

Martine Letterie

Madeleen wiebelt ongeduldig van het ene been op het andere. Dan gaat eindelijk de deur open en komt Debora naar buiten.

‘Waar bleef je nou?’

Debora schudt zuchtend haar hoofd. ‘Ik moet gewoon werken. Als jij binnenkort een dienstje hebt, piep je wel anders.’

Madeleen kijkt opzij naar haar nieuwe vriendin. Ze loopt fier rechtop met de boodschappenmand aan haar arm. De witte dienstmeisjesmuts steekt scherp af tegen haar zwarte huid. Haar gezicht is vriendelijk, maar ze kijkt vastbesloten als altijd. Debora weet wat ze wil.

Madeleen maakt een huppelpasje om gelijk met haar te lopen. Debora woont nog niet zo lang in de straat. Ze is meegekomen met een rijke Portugees-joodse familie. Zij heeft de wereld gezien en dat is precies waar Madeleen van droomt. Als het aan haar ligt, gaan Debora en zij elke dag even kijken naar de schepen aan de kade.

‘Zouden er nieuwe zijn?’ Als vanzelf begint ze sneller te lopen en Debora kan haar nauwelijks bijhouden.

‘Vanaf de kade ziet zo’n schip er misschien leuk uit. Maar als je aan boord bent, wil je niets liever dan vaste grond onder je voeten. Ik was de hele reis hondsberoerd.’

Madeleen haalt haar schouders op. Ze kan zich er niet veel bij voorstellen. Wat is misselijkheid als je de wereld kunt zien? Haar moeder is nog nooit de stad uit geweest. Haar grootste avontuur is dat ze trouwde met Madeleens vader, een man uit het koninkrijk Kongo in Afrika. Hij praat nooit over zijn reizen. Als Madeleen ernaar vraagt, zegt hij alleen maar dat hij hier nooit meer weg wil. Daar begrijpt ze niets van. Wat is er zo bijzonder aan Amsterdam?

Samen slenteren de meisjes langs de schepen. Madeleen snuift de geur van de zee op.

‘Die was er gisteren nog niet!’ Ze wijst naar een groot schip met drie masten.

‘Ik weet een dienstje voor je,’ zegt Debora dan ineens.

12

Madeleen staat met een ruk stil. ‘En dat zeg je nu pas?’

Debora glimlacht. ‘Je liep ook zo hard. Iets verderop in de straat zoeken ze iemand. Weduwe Lastman woonde eerst alleen, maar haar zoon is sinds kort bij haar ingetrokken. Hij is schilder, en verkoopt ook aan huis. Er is ineens een hoop meer werk.’

De schilder loopt om Madeleen heen en bekijkt haar keurend van top tot teen. ‘Wat een prachtige gouden krullen. Van wie heb je die?’

Madeleen recht haar schouders. ‘De krullen van mijn vader, en het goud van mijn moeder.’

‘En de kleur van je huid?’

Wat een rare vraag. ‘Van allebei een beetje,’ mompelt ze.

De schilder schiet in de lach. ‘Gaat me niks aan, bedoel je zeker?’

Madeleen voelt haar wangen warm worden. Inderdaad. Waar bemoeit die man zich mee! Eigenlijk staat ze er bijna nooit bij stil dat ze een zwarte vader en een witte moeder heeft. In hun

buurt in Amsterdam wonen er mensen van over de hele wereld en iedereen heeft zijn eigen kleur. Alleen als er iemand van buiten komt, zoals nu, weet ze weer dat het in de rest van het land ongewoon is.

‘Er wonen hier meer zwarte mensen in de buurt,’ zegt ze scherp, ‘maar mijn vader was de eerste die met een witte vrouw trouwde.’

‘Mijn verontschuldiging,’ zegt de schilder. ‘Ik heb een tijd door Italië gereisd, en ben daar zo geraakt door kleuren en tinten van stoffen, van aarde, gebouwen en mensen dat ik soms vergeet dat het vreemd kan overkomen. Daarvoor woonde ik een tijd in Leiden en dat was zo’n verschil! Daar wonen geen mensen die buiten Holland geboren zijn. Hier in de buurt is dat gelukkig anders. Amsterdam is een unieke stad, inspirerend. Daardoor kwam ik op het idee voor een schilderij en daarvoor zoek ik een zwarte man die model voor me wil staan. Ik vroeg me af of jouw vader dat misschien zou willen doen?’

Madeleen kijkt naar de weduwe die iets verderop aan tafel zit. Madeleen kwam toch bij haar solliciteren, en niet bij haar zoon? De vrouw glimlacht.

‘Je begint morgen, en dan zien we vanzelf of we met elkaar overweg kunnen. Denk je dat je vader tijd heeft om te poseren?’

Madeleen haalt haar schouders op. ‘Dat kunt u hem het beste zelf vragen.’

Haar vader heeft tijd. Elke morgen poseert hij een of twee uur voordat hij naar de meesterverver gaat voor wie hij werkt. Vandaag heeft Madeleen voor het eerst de kans om even om de hoek te gluren.

Haar vader staat met zijn blote voeten op de houten vloer en hij draagt alleen een laken lap, die als een soort luier om zijn kruis geknoopt is. Zijn hoofd is gebogen en hij steekt zijn handen geopend naar voren.

Madeleens hart slaat een slag over en ze doet snel een stap

naar achteren, voordat haar vader haar opmerkt. Ze leunt tegen de muur, terwijl ze haar ademhaling onder controle probeert te krijgen. Dit is niet haar stoere en sterke vader! Is het zijn smekende houding waar ze zo naar van wordt? Of de manier waarop hij kijkt? Die onderdanige blik heeft ze nog nooit bij haar vader gezien.

Het laat haar niet los, ook niet als haar vader allang weer weg is.

‘Waar gaat het schilderij over?’ vraagt Debora die middag, als ze samen naar de Buitenkant lopen.

14

Madeleen aarzelt even en dan zegt ze: ‘Het is een verhaal uit de Bijbel. Apostel Filippus komt onderweg een Ethiopische eunuch tegen en die doopt hij. Dat wil hij zelf.’

Debora blijft staan. ‘Ja hoor. Weet jij wat een eunuch is?’

Madeleen kijkt naar haar geschuurde klompen. ‘Eh... nee...’

Debora zet haar handen in haar zij. ‘Dat is iemand van wie zijn mannelijkheid verwijderd is. Dat hebben ze gedaan, zodat hij zonder gevaar op de vrouwen van de sultan kan passen. En denk maar niet dat dat vrijwillig gedaan is. Hij is dus een slaaf!’

‘Sultan?’ echoot Madeleen, omdat ze niet goed weet hoe ze moet reageren.

‘Of een andere machthebber. Wat doet het ertoe?’ Debora draait zich met een ruk om en loopt weg.

Nou moe! Madeleen kijkt haar na. De rest van de middag blijven Debora’s woorden echoën in haar hoofd.

Die avond haalt Madeleen haar vader op van zijn werk bij de meesterverver. Omdat ze vroeger begonnen is dan hij, is ze ook eerder vrij. Bij de openstaande deur van de ververij blijft ze staan. Een scherpe urinegeur walmt naar buiten en ze rilt. Pies wordt gebruikt om de kleur blauw te maken. Het is niet voor

niets dat de ververs naar de rand van de stad verbannen zijn. Dan ziet ze haar vader. Hij roert met een regelmatig ritme in een ketel die boven een open vuur hangt. Hij heeft de mouwen van zijn hemd opgestroopt en zijn gespierde armen glanzen van het zweet. Druppels parelen van zijn voorhoofd.

Hij glimlacht als hij Madeleen ziet. ‘Wat lief dat je me komt halen! Ik moet de stof eerst nog spoelen en te drogen hangen. Heb je nog even?’

Hij gebaart naar een jonge ververs-leerling. Samen tillen ze de stof uit de ketel, dragen die op stokken naar een grote kuip met water en beginnen de stof te spoelen.

Door het schilderij kijkt Madeleen ineens anders naar haar vader. Het is zwaar werk wat hij doet, en de hele dag in de stank. En toch wil hij hier nooit meer weg. Is dat voor moeder en haar? Of zou er nog iets anders zijn?

Als ze later in de schemering terug naar huis wandelen, begint Madeleen over het schilderij. ‘Volgens Debora is die eunuch op het schilderij geen vrije man. Moet je daarom zo onderdanig op het schilderij staan?’

Ze kijkt even opzij naar haar vader. Hij heeft zijn hemd verwisseld, maar hij ruikt toch nog naar de ververij. Haar vader haalt zijn schouders op. ‘Het is niet verkeerd om iets bij te verdienen.’ Zwijgend lopen ze verder.

‘Het is voor mij ook een herinnering aan hoe mijn leven had kunnen zijn. Het land waar ik vandaan kom, het koninkrijk Kongo, was eens groot en machtig. Maar een van de koningen sloot een verdrag met de Portugezen. Ze mochten Kongolezen tot slaaf maken, in ruil voor Portugese soldaten. De Portugezen roofden veel meer mensen dan de afspraak was, en hielden er bovendien niet mee op. Daarom kan ik niet terug naar mijn land. De kans is groot dat ik gevangengenomen word en tot slaaf gemaakt. Elke keer als ik model sta voor schilder Lastman, weet ik weer waarom het goed is dat ik hier ben. Over de hele wereld wordt in slaven gehandeld, alleen hier in Amsterdam ben ik vrij.’

Madeleen steekt een arm door die van haar vader. ‘Heb je soms heimwee?’

Haar vader legt even een hand op haar arm. ‘Natuurlijk. Ik mis mijn familie, mijn moeders eten, de rivier en de geur van het oerwoud en de geluiden van het bos.’

Even is hij stil. Dan zegt hij: ‘En ik vraag me af of mijn moeder nog leeft.’

Zijn moeder? Ze heeft nog een oma? Even is het alsof Madeleen geen lucht meer krijgt en ze blijft staan.

‘Maar... als zij nog leeft...’

Haar vader zucht. ‘Dan mist ze me elke dag. En dat snijdt door mijn ziel. Toen we afscheid namen, wisten we niet dat het misschien voor altijd was.’

16

Hij slaat een arm om Madeleen en trekt haar mee. ‘We gaan naar je moeder. Die vraagt zich vast af waar we blijven.’

Het is niet ver naar huis. Aan het einde van de gracht steken ze de sluis over, en lopen ze hun straat in.

‘Kijk,’ wijst haar vader. ‘Die boom begint te bloeien. Nu is het echt voorjaar!’

De volgende dag wacht Debora op haar, als Madeleen de deur van Lastman achter zich dichttrekt.

‘Wat ben je laat,’ zegt haar vriendin ter begroeting. ‘Ik werd al bezorgd. Zullen we nog even naar de kade lopen?’

Madeleen haalt haar schouders op. Na haar vaders verhaal van gisteren heeft ze er ineens niet zoveel zin meer in.

‘Wat is er met jou aan de hand?’ Debora bekijkt onderzoekend haar gezicht. ‘Jij wil misschien niet, maar nu wil ik.’ Vastberaden begint ze te lopen. Madeleen volgt haar op een holletje.

‘Mijn familie, nou ja, de familie waar ik voor werk, wil naar **Guiana**. En ik moet mee.’

Mee? Naar de andere kant van de wereld? Na het verhaal van haar vader begrijpt Madeleen maar al te goed dat dat geen goed

idee is. Zwarte mensen lopen het gevaar om tot slaaf te worden gemaakt. Ze pakt haar vriendin bij de arm. 'Je kunt toch hier blijven?'

Debora schudt haar hoofd. 'Ik heb hier niemand. Ik hoor bij hen. Zij zijn toch een beetje mijn familie.'

Er moet toch iets aan te doen zijn? Misschien weet haar vader raad. Die avond gaat ze naast hem op de stenen trap voor het huis zitten. Het is al donker, maar hier en daar pinkelen lantarens in de duisternis. 'Vader, Debora moet met haar familie naar Guiana. Kunnen ze haar dan als slaaf verkopen?'

Haar vader knikt bedachtzaam. 'Die kans is groot. Maar er is wel een oplossing. In Amsterdam ben je vrij en dat geldt voor iedereen die hier binnenkomt, ook voor slaven. Als je niet vrij bent, dan word je het hier. Ze zou dus naar een notaris moeten gaan, om te laten vastleggen dat ze een vrij mens is. Dat kost natuurlijk wel geld. Ik zal morgen aan Lastman vragen of hij een notaris weet. Dat geld krijgen we vast wel bij elkaar.'

Madeleen slaat haar armen om haar vader heen. Als ze haar wang tegen de zijne legt, voelt ze dat die van haar nat zijn.

'Dank je wel, vader! Nu snap ik waarom je nooit meer weg wilt uit Amsterdam!'